**ВІДГУК**

офіційного опонента
кандидата мистецтвознавства,
доцента кафедри дизайну та графіки
Національного університету «Київський авіаційний інститут»
Дудника Ігоря Миколайовича
на дисертаційну роботу **Олексія Чекаля**
**«ЕСТЕТИЧНІ ТА ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ШРИФТОВОГО ДИЗАЙНУ В КОНТЕКСТІ МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ СИСТЕМ ПИСЕМНОСТІ»,**
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 022 Дизайн галузі знань 02 Культура і мистецтво

**Актуальність теми дослідження** полягає в необхідності осмислення ролі шрифту як одного з ключових засобів візуальної комунікації, культурної репрезентації та збереження писемної спадщини. У сучасному світі шрифт давно перестав бути виключно інструментом відтворення тексту: він є складною системою, у якій поєднуються графічна форма, мовна структура, технологічні стандарти, історико-культурна пам’ять та особливості сприйняття інформації. Дослідження, присвячене синтезу мультиписемної типографії у цифровому середовищі, має безперечну наукову й практичну значущість як у глобальному, загальносвітовому вимірі, пов’язаному із забезпеченням повноцінної багатомовної цифрової комунікації, так і на локальному рівні — для збереження, розвитку та актуалізації оригінальних, самобутніх і малопоширених систем письма як складових світової культурної спадщини.

Особливої ваги ця проблематика набуває в українському контексті. Українська школа шрифтового дизайну протягом останніх десятиліть демонструє помітний професійний розвиток, однак власне наукових досліджень у галузі шрифту, типографії та цифрового шрифтового проєктування в Україні залишається вкрай мало. Порівняно з масштабом історичної та сучасної шрифтової практики, кількість фундаментальних і комплексних праць, здатних систематизувати відповідний досвід, є недостатньою. Тому кожне ґрунтовне шрифтове дослідження, особливо таке, що виходить за межі аналізу окремої гарнітури або локальної дизайнерської практики, має для української науки особливе значення. Воно сприяє формуванню власного понятійного апарату, методологічної бази та наукової традиції дослідження шрифту як самостійного об’єкта дизайну.

Важливою перевагою представленої дисертаційної роботи є її комплексний характер. Автор розглядає мультиписемну типографію не ізольовано як сукупність графічних знаків, а як багаторівневу систему, в якій

взаємодіють художньо-естетичні, лінгвістичні, технологічні та культурологічні чинники. Такий підхід є особливо актуальним для цифрового середовища, де якість шрифту визначається не лише пластикою його знаків, а й здатністю коректно функціонувати в різних програмних і технічних середовищах, забезпечувати взаємодію різних систем письма та зберігати специфіку мовної й графічної структури тексту.

Окремо слід відзначити звернення дослідника до оригінальних і нелатинських систем письма, значна частина яких є невід'ємною складовою світової культурної скарбниці. У цьому аспекті дисертація виходить далеко за межі суто професійної проблематики шрифтового дизайну. Дослідження арабської, деванагарі та інших складних або історично самобутніх систем письма актуалізує питання збереження їхньої графічної своєрідності в умовах глобальної цифрової комунікації. Особливо важливим є те, що автор звертає увагу на небезпеку механічної уніфікації різних писемностей за моделями, сформованими переважно латинською типографічною традицією. Така уніфікація може призводити до втрати характерних графічних, каліграфічних та палеографічних ознак, а відтак — до поступового нівелювання культурної специфіки окремих мовних спільнот. Дисертант визначив за **мету** виявлення естетичних і технічних закономірностей шрифтового дизайну на перетині різних систем писемності, розроблення на цій основі методологічних засад їх гармонізації та практичну реалізацію запропонованого підходу в авторському проєкті цифрової мультискриптової гарнітури.

Дисертація містить усі необхідні складові наукової роботи, які є чітко визначеними і грамотно сформульованими. **Об'єктом дослідження** є шрифтовий дизайн у мультикультурному просторі. **Предметом** — естетичні та технічні аспекти шрифтового дизайну в контексті мультикультурних систем писемності. **Матеріалами дослідження** стали каліграфічні рукописи, що репрезентують паралельні тексти перекладу (латинська, грецька, семітські та індійські мови), мультиписемні книги (від поліглот до сучасних академічних видань класиків).

**Оцінка змісту дисертації, ступеня її завершеності, обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.**

Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, переліку використаних джерел (200 позицій) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 602 сторінки, із них 164 сторінок основного тексту роботи. У додатках представлено: альбом ілюстрацій (276 позицій), каліграфічні прописи (4 схеми), юнікод-таблиці (18 таб.), термінологічний словник, список ілюстрацій, список публікацій здобувача та документи, що підтверджують апробацію результатів дослідження.

У *першому розділі* «Теоретичні засади дослідження» здійснено аналіз стану наукової розробленості проблематики мультискриптового, та загалом шрифтового, дизайну у вітчизняній та зарубіжній науці, систематизовано основні теоретичні, палеографічні, мистецтвознавчі та технологічні напрями її дослідження. Важливим результатом є виявлення недостатньої розробленості проблематики взаємодії різних систем письма в українському мистецтвознавстві, що належним чином обґрунтовує наукову новизну роботи. Дисертантом також уточнено понятійний апарат дослідження та сформовано комплексну методологію, що поєднує мистецтвознавчий, палеографічний, каліграфічний і типометричний підходи до аналізу та гармонізації мультиписемних шрифтових систем. Загалом розділ створює належне теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого дослідження.

У *другому розділі* «Палеографія та генезис мультиписемних традицій» досліджено походження та розвиток фінікійського алфавіту і споріднених систем письма, простежено вплив матеріалів, сакральних канонів і жанрової диференціації почерків на формування їхніх графічних форм.

У *третьому розділі* «Металевий набір і орієнтальні шрифти XV–XX століть» проаналізовано технологічні та естетичні трансформації нелатинських шрифтів у добу металевого набору. Обґрунтовано положення про деформацію традиційних каліграфічних форм у процесі їх адаптації до технології металевого набору та вплив латинських типографічних стандартів на розвиток орієнтальних гарнітур. Порівняльний аналіз сирійських, самаритянських і грецьких шрифтів дозволив простежити основні тенденції їх стильової еволюції.

У *четвертому розділі* «Гармонізація шрифтів у сучасному мультискриптовому дизайні» узагальнено теоретичні та технічні засади сучасної мультиписемної типографії. Важливим результатом дослідження є обґрунтування принципу гармонізації різних систем письма через спільність каліграфічного дукту, що дає змогу досягати візуальної єдності без нівелювання графічної самобутності окремих писемностей. На цій основі автором запропоновано розширену дефініцію мультиписемної гарнітури, що ґрунтується на принципах палеографічної автентичності, реляційної когерентності та скриптурального егалітаризму. Практичне втілення запропонованих положень представлено в авторському шрифтовому проєкті на матеріалі самаритянської, сирійської та споріднених арамейських писемностей.

У підсумку слід відзначити, що дисертантом виконано поставлені завдання та послідовно досягнуто мети дослідження. Опрацьовано теоретичні й спеціальні джерела з питань шрифтового дизайну, мультиписемної

гармонізації, палеографії орієнтальних шрифтів і технічних стандартів кодування; уточнено понятійний апарат дослідження; простежено генезис і трансформацію основних нелатинських систем письма та їхніх друкарських форм. Значну увагу приділено технологічним і естетичним змінам нелатинських шрифтів у процесі розвитку металевого набору, а також проблемі збереження їхньої палеографічної самобутності в умовах домінування латинської типографічної логіки та сучасних цифрових технологій. На основі проведеного аналізу систематизовано теоретичні й технічні засади сучасного мультискриптового формоутворення, запропоновано авторську періодизацію розвитку нелатинських друкарських шрифтів та теоретично обґрунтовано концепцію «органічного мультискрипту» як альтернативу механічній геометричній уніфікації різних систем письма.

Слід відзначити значний ілюстративний матеріал (276 позицій) та об’ємний комплекс додатків, які органічно доповнюють і поглиблюють основний зміст дисертації. Додатки містять 4 схеми каліграфічних прописів, 18 таблиць Unicode та термінологічний словник, що мають самостійне науково-практичне значення і підсилюють доказову базу дослідження.

**Наукова новизна** дослідження визначається насамперед комплексністю та системністю поставленої проблеми. Вперше в єдиному дослідницькому контексті розглянуто трансформацію низки нелатинських писемностей та їх взаємодію у видавничому просторі — від ранніх білінгвальних і поліглотних видань до сучасних цифрових мультискриптових гарнітур. Важливим новим результатом є систематизація значного корпусу поліглотних Біблій та інших багатомовних видань, а також порівняльний аналіз єврейських, самаритянських, сирійських, арабських та грецьких друкарських гарнітур у їхньому історичному й технологічному розвитку.

**Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи**

1. Надто перебільшене значення надається працям Герріта Ноордзія, який є, безумовно, визначним каліграфом та теоретиком шрифтового мистецтва, але ідеї викладені ним, неодноразово окреслювались й іншими дослідниками, зокрема Едвардом Джонсоном та Василем Йончевим.
2. В розділі присвяченому металевому набору, варто було більше окреслити тему контрпуансонування, оскільки, саме з нього починається модульність шрифту, що є важливим для мультискриптових гарнітур.
3. Бажано було би охопити більше українського контексту, зокрема проблематику кирилиці та специфіку вірменських та єврейських друкарень на території України в XVII- XVII ст.

**Висновок.** Дисертаційна робота Олексія Георгійовича Чекаля на тему «Естетичні та технічні аспекти шрифтового дизайну в контексті мультикультурних систем писемності», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є завершеним, самостійним та цілісним науковим дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному та методологічному рівні. Робота характеризується актуальністю порушеної проблематики, обґрунтованістю основних положень і висновків, науковою новизною та практичною значущістю отриманих результатів. Результати дослідження спрямовані на розв'язання конкретних наукових завдань у галузі дизайну та мають вагоме значення для подальшого розвитку українських і міжнародних досліджень у сфері шрифтового дизайну, типографії та мультиписемної цифрової комунікації.

За параметрами актуальності теми, наукової новизни, теоретичного і практичного значення отриманих результатів, рівня їх обґрунтованості та повноти викладу дисертаційна робота О. Г. Чекаля відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України, зокрема вимогам пункту 29 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а також пункту 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

За результатами оцінювання дисертаційної роботи та з урахуванням її наукової і практичної значущості вважаємо, що Олексій Георгійович Чекаль за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 022 «Дизайн» у галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

**Офіційний опонент:**
Доцент кафедри дизайну та графіки,
Національного університету «Київський
авіаційний інститут», кандидат
мистецтвознавства Ігор ДУДНИК

Національний університет «Київський авіаційний інститут» КАІ ВІДДІЛ КАДРОВОГО ТА ВІЙСЬКОВО-МОБІЛІЗАЦІЙНОГО ОБЛІКУ

Підпис Дудника І.М. засвідчую

В.о. начальника ВК та ВМО Наталія Захарова